

Innledning

I 2012 utfordret jeg kommunene til at vi i grunnlovsåret 2014 burde bosette 1000 flyktninger i Borg bispedømme. Det ville bety en økning fra 514 som var vedtakene i 2012. Vi kom omtrent halvveis til dette målet – i 2014 var det vedtak om 710, 75 % av anmodningen fra IMDI. Denne manglende oppfyllingen av anmodningen fra IMDI av kommunene i Østfold (og hele Borg bispedømme) gjør at jeg er meget fornøyd med at Fylkesmannen nå har fått et særlig ansvar for å mobilisere kommunene til å oppfylle det jeg mener er deres forpliktelse. I det følgende vil jeg gi noen etiske refleksjoner som danner grunnlaget for at jeg som biskop løfter denne saken såpass høyt og såpass spisst.

Utfordringen

- **Antallet mennesker på flukt** fra krig, undertrykkelse og konflikt har økt de siste årene samtidig som antall væpnede konflikter er redusert. Det er usikkert hvordan konfliktbildet vil utvikle seg fremover, men vi må regne med at i de neste tiårene vil et økende antall mennesker flykte fra uholdbare klimaforhold. Disse klimaforholdene skyldes manglende politiske beslutninger blant verdens rike land om reduksjon av klimautslipp fordi energibruken har sikret og sikrer vår levestandard. Flyktningejuristene advarer med rette mot å akseptere begrepet «klimaflyktning», fordi det vil sprengte rammene for dagens flyktningeregime. Men selv om vi fastholder dagens stramme definisjon av flyktninger, vil klimaendringene innebære økt risiko for konflikt og undertrykkelse og derfor føre til økt antall flyktninger også i henhold til dagens definisjon av flyktning. Et av de klareste eksemplene i dagens situasjon på en slik klimarelatert konflikt, er konflikten i Darfur der tradisjonelle motsetninger mellom jordbrukere og pastoralister er blitt til konflikt mye på grunn av klimaendringer.
- **Forskjellene øker**, mellom rike og fattige land, mellom områder i land og mellom grupper i land. Slike forskjeller innebærer økt risiko for interne konflikter og dermed økt produksjon av flyktninger.
- **Kommunikasjonsrevolusjonen** øker alle menneskers kjennskapen til de andres levekår, øker muligheten til bevegelse over store geografiske distanser, har gitt motstand mot undertrykkelse nye muligheter med påfølgende behov for flukt, og øker konflikter knyttet til kulturell, religiøs og sosial identitet. Kommunikasjonsrevolusjonen gjør at lokale konflikter blir globalisert, og globaliserte konflikter lokaliseres. Vi blir alle gjensidig berørt og opprørt når dem vi identifiserer oss med blir utsatt for overgrep og ydmykkelser.
- Den generasjonen i vestlige land som formet sin holdning til flyktninger i skyggen av Holocaust og ruinene av den andre verdenskrig, og som etablerte det globale, humanitære regimet, er i ferd med å dø ut. Den grunnleggende, eksistensielle **forståelsen av flyktningetilværelsen er derfor svekket** i de rike landene. Flyktningene skjules og omskrives. Vi ser det i ordbruk og lovgiving: Å skjule sin identitet er kriminelt,

flyktningeruter er blitt smuglerruter, og flyktninger er blitt arbeidssøkende innvandrere.

- Mange land med historiske dominante majoriteter har **liten erfaring i å håndtere mennesker av annen kultur og religion**, og overser de integreringsprosesser som tradisjonelt har funnet sted og de multikulturelle erfaringene som finnes.
- Et sterkt premiss i den dominerende **globale kulturen er individualisme**, med vekt på selvutvikling og en illusjonen om at enhver er sin egen lykkes smed. Dette svekker solidaritet og fellesskap.

Etiske premisser

Det er naturlig å forankre nasjonale og lokale norske myndigheters etiske forpliktelser i møte med disse utfordringene i **Grunnlovens paragraf 2**. Kjernebegrepene er demokrati, rettstat og menneskerettigheter – i kontinuitet med vår kristne og humanistiske arv. Denne forankringen utfoldes i andre av grunnlovens paragrafer. For denne samtalen vil jeg peke på følgende:

- Grunnlovens henvisning til vår kristne og humanistiske arv betyr at **menneskeverdets universalitet** fastholdes. Alle mennesker er likeverdige uavhengig av kultur, kjønn, legning, klasse, nasjon. Ved koblingen i Grunnloven mellom denne arven og menneskerettighetene gjøres denne universaliteten legal og operativ.
- Arven innebærer også at **myndighetene – kongen, staten, kommunen – har plikt til å sørge for at «fattige får sin rett»** som det uttrykkes i Det gamle testamentet som et krav til herskeren. Dette operasjonaliseres ved menneskerettighetenes prinsipp om at statene har plikt til å beskytte og fremme individenes og nærmere definerte gruppers menneskerettigheter, slik dette er fastslått i erklæringer og konvensjoner. Like lite som staten kan frasi seg dette ansvaret, kan lokale myndigheter gjøre dette. Også lokale myndigheter er forpliktet på grunnloven og de begrensinger i handlingsfriheten som dennes tilslutning til det internasjonale rettssystemet innebærer.
- **Statenes forpliktelse er global**. Både arven og menneskerettighetene begrenser ikke statenes forpliktelse til å fremme og beskytte menneskers rettigheter til å bare gjelde eget territorium. FN-pakten forsterker dette og det uttrykkes i statenes deltagelse i globalt humanitært samarbeid
- Den kristne og humanistiske arven innebærer **etablering av rettsnormer som begrenser myndighetenes handlingsrom** gjennom uavhengige domstoler. Dette forankres i grunnloven ved henvisning til verdien «rettsstat», og utmyntes i denne sammenheng ved inkluderingen av menneskerettighetene i grunnloven og ratifiseringen av internasjonale konvensjoner.
- Den kristne arven innebærer **en grunnleggende forståelse av mangfoldets velsignelse og skjønnhet**. Regnbuenasjonen – som erkebiskop Tutu navnga post-apartheid-Sør-Afrika - går tilbake til Noahpaktens tegn som er regnbuen. Ingen vet bedre enn kirken at denne visjonen ikke ligger i naturen og etableres av seg selv. Den må arbeides frem og hele tiden vinnes i hver ny generasjon og i hver kontekst. Den lutherske betegnelsen på menneskets ur-synd – innkrøket i seg selv - gjelder også for folkegrupper og nasjoner. Det er heller ikke typisk norsk å fremelske mangfold – den siste ukes fremlegging av behandlingen av romfolket i Norge, både av stat og kirke og befolkning – viser dette med all mulig tydelighet.

- Den kristne arven vil også sterkt understreke at **plikten til å vise barmhjertighet** ikke er begrenset til egen gruppe, men gjelder alle mennesker. Dette er ikke bare en reaktiv forpliktelse, men er en forpliktelse til proaktiv handling for mennesker i krise.

Problemet

I håndteringen av spørsmålet om å bosette flyktninger i kommuner i Østfold, som er en aktualisering og konkretisering av den store utfordringen skissert foran, avdekkes flere tendenser i folket på alle nivåer, som de etiske premissene belyser. La meg nevne noen.

- Vi ser en **tilsøring** av hva saken dreier seg om ved at man lager samlekategoriene «integrering av innvandrere» og samfunnets kapasitet til å absorbere disse. Dette tilsører at bosetting av flyktninger ikke handler om innvandring, men om å gi mennesker som gjennom den meget strenge norske behandlingen av asylsøkere, er tilkjent opphold i Norge enten fordi de har krav på beskyttelse eller på humanitært grunnlag.
- Dette fører til at **perspektivet vendes** fra beskyttelse av flyktingen til beskyttelse av lokalsamfunnets interesser og ressurser. Spørsmålet blir da hvordan flyktingene integrerer seg, i stedet for hvordan lokalsamfunnet inkludere mennesker med rett til beskyttelse selv som er annerledes enn oss. De har opplevd svært traumatiske hendelser og bærer hver eneste dag med seg sorg og savn og kunnskaper om nære familiemedlemmers ofte desperate levekår.
- Flyktingene har som **hovederfaring at de ikke kan stole på myndighetene**. Myndighetene der de kommer fra har ikke vist vilje eller evner å beskytte sin egen befolkning – snarere tvert imot. I tillegg er den nordiske forståelsen av staten – som befolkningens tillitsvalgte - ikke regelen i de fleste andre land, heller ikke i Europa. Norske myndigheters behandling av asylsøkere bidrar heller ikke alltid til å trygge flyktingenes vurdering av norske myndigheter og deres adferd. For dem er ryggmargen å beskytte seg mot myndighetene. Det er derfor de er flyktinger. Ansvar for å skape tillit og forståelse for norske myndigheters opptreden, må derfor ligge hos disse, ikke hos flyktingen.
- Måten vi legger til rette for flyktinger på kan føre til at vi **klientifiserer** flyktingene og i for liten grad ser og stimulerer deres ressurser. Det offentlige velferdssystemet er basert på universelle rettigheter og målgruppestyrte tilrettelegginger for mennesker med særlige behov. Flyktingene er i et spenningsfelt. På den ene siden har de erfaringer som uten tvil i vårt norske system gir rettigheter til oppfølging. Men samtidig er de ressurssterke ved at de har klart å komme seg til Norge og sluppet gjennom asylpolitikkenes nåløy, uavhengig av utdanningsnivå. Men mye kan tyde på at innføringsprogrammene og organisering av medvandring og ledsagelse av flyktingene inn i det norske samfunnet, bør gjennomgås og tilrettelegges betydelig bedre - på flyktingenes premisser.
- Vi ser en klar tendens til det som kan kalles en **«fryktens retorikk»** i for brede kretser. Den gjenspeiler mye av debatten nasjonalt, men også i lokalsamfunnene der frykten for at de nye menneskene skal ødelegge oss og vårt velferdssamfunn, ligger rett under overflaten. En variant av dette er påpekingen av alle de skadelige tradisjonene og holdningene de bringer med seg, som om forankringen av likestilling og barns

rettigheter lett lar seg ødelegge av noen tusen flyktninger som kjemper for å finne tilbake til en normal tilværelse i et fremmed land. Da må jeg si at det var svært gledelig at bare 10% av befolkningen i Trøndelag var enig/delvis enig i gamlingen Hans Rotmos fryktretorikk mot islam og muslimer. Noe kan være i ferd med å skje.

- Norsk kultur er tradisjonelt preget av **motstand mot innflyttere** – innflytterplagen som betegnelse på utdannede østlendingers tilstedeværelse i norske bygder på Vestlandet, er velkjent, - tilsvarende det østlendingene og Agnar Mykle kalte sunnmøringenes osmotiske kupp og Oslo- borgeres skepsis mot å leie ut hybler på 50-tallet til studenter med nordnorsk dialekt. Det er denne skepsisen som er typisk norsk og som var reflektert i 1814-grunnlovens avvisning av jøder og munkeordener.

Men jeg må også si at her i Østfold er dette mindre utpreget enn mange andre steder, gitt den porøse grensen mot Sverige, den historiske importen av fagfolk fra utlandet, aksepteringen av andre livssyn – jfr frikirkeligheten som først slo rot her, og kystkulturens internasjonale grunnpreg ved havn og sjøfart. På dette feltet må jeg også i si at det har skjedd en hel liten kulturrevolusjon i Norge de siste 40 årene. Aksepteringen av ulikhet og erfaringen av at «de andre» i hovedsak beriker vår kultur og levemåte, er sterkt økende.

Men det er urovekkende at arbeidssøkende barn av flyktninger ikke får jobb her i Østfold fordi de bruker hijab, eller at flyktingens hudfarge brukes til å diskriminere mellom ikke-norsk-fødtes ønske om arbeid. Det er fortsatt et betydelig arbeid å gjøre med oss.

- Flyktingene har fått opphold fordi de har rett til det. Samtidig er det norske samfunnet bygget opp på den gamle fagforeningsparolen om **å gjøre sin plikt og kreve sin rett**. Denne plikten handler om å finne ut hvordan en som flyktning kan bidra til lokalsamfunnet og være med å løse fellesskapets utfordringer. Det krever at både flyktninger og vertsbefolkning må legge til rette for dette ved gjensidig nysgjerrighet og respekt.

Konklusjon

La meg gjenta hovedutfordringen: Bosetting av flyktninger handler om at vi skal oppfylle den internasjonale forpliktelsen vi har til å gi mennesker på flukt beskyttelse. Alt annet må underordnes dette, noe som bekreftes av Grunnlovens verdiforankring. Så min oppfordring er: Just do it!